

خانه ارگانیک



ایرانی‌ها در طول تاریخ همیشه یک کارکرد بسیار مهم از خانه‌هایشان انتظار داشته‌اند و آن آسایش است. البته فراهم کردن این یک چشم‌داشت در جغرافیای ایران، به‌خصوص اگر در منطقه‌های کویری باشد، کار آسانی نیست. با این حال معماران ایرانی در هر جغرافیایی به خوبی از پس این انتظار برآمده‌اند و در هر منطقه آب و هوایی بهترین سرای ممکن را ساخته‌اند. خانه‌های تاریخی ایران حاصل هزاران سال آزمون و تجربه معماران کاربلد است.

مصلح ساخت‌وساز این خانه‌ها از جغرافیای اطرافشان به دست می‌آید و تدابیری که در آن‌ها به کار بسته شده، براساس اقلیم و آب و هوای همان منطقه است. خانه‌های تاریخی ایران بهترین نمونه مسکن در هر منطقه جغرافیایی هستند و پر از ریزه‌کاری‌ها و فنون کوچک و بزرگ جذاب‌اند. در این دو صفحه سری به خانه‌های منطقه‌های کویری ایران زده‌ایم.



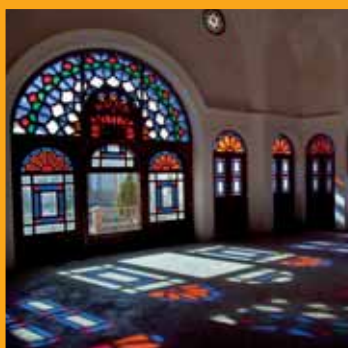
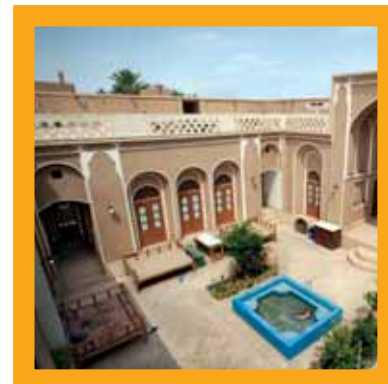
متن و عکس: محمد مهدی بهمنی

تهویه خانه‌های تاریخی

بادگیر در خانه‌های مناطق کویری بخشی از یک سیستم تهویه مطبوع است. حرکت باد در اطراف بادگیر، باعث حرکت هوای داخل آن و مکش هوای دم‌کرده و گرم اتاق بادگیر و تالار متصل به آن می‌شود. هوای تالاری که رو به حیاط داشت، با هوایی که از روی حوض پر از آب و از میان گل‌ها و درختان باغچه گذشته بود، جایگزین می‌شد. این باد خنک و خوش‌بو، تن و مشام اهالی خانه را نوازش می‌داد. بادگیرها حتی اگر بادی هم نمی‌وزید وظیفه‌شان را انجام می‌دادند. می‌دانید چطور؟

قلب خانه

اینجا قلب خانه ایرانی است و همه اجزای خانه تاریخی برای تأمین نور، هوای تازه و چشم‌انداز چشم به حیاط دارند. اتاق‌ها براساس اهمیت، کارکرد و نیازشان دور تا دور حیاط چیده شده‌اند. بعضی خانه‌های تاریخی، مانند همین خانه «ماه بی‌بی» در اردکان، حیاطی جمع‌وجور و خودمانی دارند. اما در خانه‌های اعیانی معمولاً حیاط به یک باغ بزرگ و باصفا تبدیل می‌شد تا اهالی خانه از گذران عمر در آن لذت ببرند و حتی برای عوض کردن حال و هوا هم نیازی به خارج شدن از سرایشان نداشته باشند.



فخر فروشی ممنوع

در بافت‌های تاریخی شهرهای ایران تشخیص خانه اغنیا از فقرا کار چندانی نیست. دیوارهای تمام خانه‌ها کاه‌گلی است و درهای چوبی، غالباً خالی از هر تزئینی هستند. تنها بخش از نمای خانه که ممکن است به دست کاشی‌کاران یا گچ‌کاران تزئین شده باشد، همین سردر است. برخلاف نمای ساده و محقر خانه، هنرمندان و معماران ایرانی تمام هنرشان را صرف تزئین در و دیوار و پنجره‌های درون آن می‌کردند.

خنکای تابستان

این یک اتاق یا تالار تابستان‌نشین است. بخش تابستان‌نشین سقفی بلند و پنجره‌هایی بازشو به نام «ارسی» رو به حیاط داشت که می‌شد آن‌ها را بالا کشید و از منظره و هوای مطبوع حیاط بهره برد. بادگیر هم به اتاق بادگیر که پشت‌به‌پشت تالار داشت، متصل بود. ارسی‌ها گاهی تمام دیوار رو به حیاط را مال خود می‌کردند. نور آفتاب با گذشتن از قطعات خرد و کوچک پنجره و شیشه‌های رنگی کم‌رمق می‌شد تا هم روشنائی تالار تأمین شود و هم اتاق آن قدرها گرم نشود.



چه کسی پشت در است؟

اگر چه در عصر حیات خانه‌های تاریخی خبری از آیفون‌های صوتی یا تصویری امروزی نبود، اما حتی از داخل اتاق‌های خانه و فقط با شنیدن صدای در هم می‌شد فهمید که یک زن پشت در است یا یک مرد. کوبه فلزی سمت راست این در مخصوص در زدن مردان بود و حلقه سمت چپی برای در زدن زنان. اگر در خانه صدای بم کوبه می‌پیچید، مرد خانه جلوی در ظاهر می‌شد و اگر صدای زیر حلقه به گوش می‌رسید، یک زن به استقبال مهمان می‌رفت.